

Sociologin i Grekland

– från 1907 fram till Metaxas-diktaturen (1936–1940) och andra världskriget

Thomas Coniavitis

Professor emeritus, Panteion universitet, Aten

Sociology in Greece from 1907 to the Metaxas dictatorship (1936–40) and the Second World War

This paper focuses on pre-conditions for sociology to develop and the subject matters of emerging sociology in Greece. Pre-conditions were at hand but without continuity, and the opportunity for sociology to develop was lost.

Sociology is said to have started in 1907 with the book *The Social Question* by Georgos Skliros. He presented sociology and Marxism as identical and deals with Greek society and (among other things) the language issue, all of which triggered off a vibrant debate. Sociological associations and journals were started. However, the initially reformist perspective of social science was gradually replaced by an approach that was more socio-philosophical, influenced by classical sociology, German sociology in particular. This turn was associated with the institutionalization of sociology at the universities during the 1920's. The Metaxas dictatorship in 1936 put a stop to any further development of sociology for a long time.

Hur förhåller sig den allmänt dominerande uppfattningen om sociologins utveckling till dess konkreta utveckling i ett relativt nytt och litet (även i sociologisk mening) land som Grekland? Med allmänt dominerande uppfattning menar jag den som introducerades av Parsons (1968:xiii–xiv) där enbart Durkheim och Weber sågs som sociologins klassiker. Mot slutet av 1960- och början av 1970-talet kompletterades man klassikerna med Marx och senare med Simmel, Tönnies och ytterligare några. För de flesta nutida grekiska sociologer började sociologin i Grekland på 1970-talet (efter militärdiktaturens fall 1974) föregången av ett fåtal teoretiska bidrag innan dess och av den empiriska forskning som producerades av Nationellt Center för Social Forskning (EKKE), som hade bildats 1959. Men vad hände före denna tid? Vad hände under mellankrigsperioden och före första världskriget? Vad hände i Grekland under den tid då sociologin i Europa blomstrade och började institutionaliseras, under den period då Parsons uppmärksammar de skribenter som senare kommer att uppfattas som sociologins klassiker? Och när introduceras dessa i Grekland? Under vilka omständigheter och varför?

Detta är några av de problem som upptar min uppmärksamhet i den nya fasen i mitt liv som emeritus. Efter femtio års strävan att hinna med att vara informerad och följa med i det aktuella som händer inom sociologin, blickar jag nu bakåt och söker mina egna sociologiska rötter¹. Det finns inte så mycket forskning om sociologin

1 Coniavitis 2011.

i Grekland under denna period att tillgå. Rent sociologiska arbeten om detta är ett omfattande arbete av Kyrtsis (1996) och ett mindre av Lambiri Dimaki (1987). När-
liggande omfattande arbeten är Stavridi-Patrikiou (1976, 1999) och Noutsos (1991–
1995), men i övrigt har fältet lämnats åt andra vetenskaper och behandlats av histori-
ker, litteraturvetare och andra humanister.

I min text tar jag först helt kort upp den historiska och sociala kontexten för so-
ciologins framväxt under början av 1900-talet. Detta följs av ett avsnitt (Sociologin
i Grekland: Ett projekt utan kontinuitet) om de förutsättningar som fanns i Grek-
land under den aktuella perioden för att etablera sociologin som en vetenskap. Där-
efter kommer ett avsnitt om inriktningen av det sociologiska tänkandet. Sociologin
träder under denna period fram i två etapper och i två olika riktningar i Grekland.
Under den första är det marxismen och Marx som dominerar och under den andra är
det den klassiska franska och tyska sociologin som träder fram, i synnerhet Tönnies,
Simmel, Max Weber, Alfred Weber och Leopold von Wiese. Sociologins utveckling
i dessa båda riktningar sker parallellt med utvecklingen i landet från 1909 till 1922,
då borgerligheten stärker sin dominans, respektive från 1923 till 1936, då politisk kris
leder till diktatur.

Något om den sociala kontexten

I detta avsnitt vill jag i stora drag teckna bilden av det sammanhang i vilket sociologin
i Grekland växte fram. Att beskriva komplexa förhållanden i punktform är riskfyllt,
men jag har knappast något val. Grekland blev en självständig stat först 1829 (London-
protokollet 1830) och det är minst sex grundförhållanden som bestämmer utrymmet
för landets utveckling under den historiska period som intresserar oss här. Dessa är:

- En *parlamentarisk demokrati*, som etablerades i mitten av 1800-talet och fungerade
med stora hinder.
- Kvarlämningar av det *traditionella samhället*, som inte vill ge upp.
- *Industrialismen*, som började ganska sent (ca 1880) i jämförelse med andra europe-
iska länder.
- Strävan att *assimilera* de nya områden som inkorporerades i landet (Joniska öarna,
Thessalia, Kreta, Epiros, Makedonien, Thrakien).
- Strävan att befria och inkludera de områden där greker bodde². Denna strävan om-
vandlades till en ideologi: ”stora idén” som sammanfogade olika element från An-
tiken och Byzans med element från de nya tiderna efter självständigheten. Denna
ideologi hade som mål att utvidga landets gränser till ett storgrekland.
- Landets *beroende* (ekonomiskt, politiskt och delvis kulturellt) av de stora europeiska
makterna.

---

2 När Aten blev Greklands huvudstad 1834 var dess befolkning ca 5 000 invånare. Landets
befolkning var ca 700 000. De flesta greker bodde utanför landets gränser, enbart i Konstanti-
nopol bodde mer än 200 000 (Tsoukalas 1969:19).

Den sociala kontexten för den grekiska sociologins framväxt under tiden fram till 1936 präglas också av:

- Två ekonomiska konkurser (1893³ och 1932)
- Fem krig (av vilka två mot Turkiet, 1897 och 1922, två Balkankrig 1912 och 1913 samt det första världskriget)
- Militär intervention i politiken 1909 (den karaktäriseras som en borgerlig revolution eftersom den ledde till stora politiska och ekonomiska reformer genom vilka borgerligheten etablerade sin dominans)
- Nationell splittring (1915–1917) om man skulle delta i det första världskriget eller hålla landet neutralt (vilket var kungahusets linje, som skulle gynna Tyskland, men som inte följdes). Grekland deltog på ententens sida
- Politiska rättegångar och avrättningar av flera regeringsmedlemmar och militärer som ansågs ansvariga för det katastrofala kriget mot Turkiet 1922 (som var det slutgiltiga slaget mot den ”stora idén”)
- Evakuering och folkförflyttning (ca 1,5 miljoner flyktingar kom från Mindre Asien och östra Thrakien till Grekland 1923)
- Omfördelning av jorden (1917, 1923)
- Politisk instabilitet (tolv regeringar vid makten perioden 1924–1928) som följdes av en normaliserings- och kompromissperiod (1928–1932) men det hela slutade än en gång med landets konkurs (1932)
- Vägen låg då öppen till Metaxas diktatur 1936 och därefter landets deltagande i andra världskriget (1940)

Parallellt med alla dessa händelser etablerades industrialismen i landet. Borgerlighetens positioner stärktes och dominerade (efter 1909) inom ekonomi och politik. Arbeterklassen växte fram med närvaro och kamp genom en stegvis organisering. Landets ”Arbetsorganisation” (motsv. svenska LO) bildades 1918 och 1919 etablerades det grekiska kommunistiska partiet som anslöt sig till den Tredje Internationalen.

Samtidigt med modernisering och industrialisering pågick en kamp på det *språkliga fältet* mellan Kathareusa och Dimotiki. Kathareusa var det offentliga språket, som hade utvecklats under långa tider och med direkta rötter i den gamla atenska dialekten. Detta var statens, politikens, tidningarnas, utbildningsmekanismernas, vetenskapens och många intellektuellas språk. Dimotiki var folkets språk, det muntliga språket så som det hade utvecklats från den hellenistiska perioden till nyare tiders vardagsspråk. En hel rörelse för Dimotiki startade under slutet av 1800-talet (och avslutades helt så sent som 1975 med att Dimotiki nu dominerar i alla sammanhang).

---

3 Då landet kom under internationell ekonomisk kontroll för att garantera återbetalning av gamla skulder från 1893 och senare krigsskulder från 1897. Statliga monopol kontrollerades av utländska intressenter som garanti för låneåterbetalning. Mer än 40 procent av Greklands inkomster gick till återbetalning. Långgivande staters kontor i Aten stängdes så sent som 1978 (Tsoukalas 1969:24).

Rörelsen var kollektiv och inte begränsad till en grupp intellektuella. Den var också nationell och sågs som avgörande för nationell integrering och framför allt för samhörigheten med den grekiska befolkning som levde i andra länder, huvudsakligen på Balkan, i Mindre Asien och Egypten. Rörelsen för Dimotiki var även politisk/liberal där språket sattes i samband med idéer om folkets utbildning och yttrandefrihet. I början dominerades rörelsen av vetenskapliga (positivistiska) reaktioner mot romanticism och senare av mer liberal-reformistiska, marxistiska och socialistiska uppfattningar (Stavridi-Patrikiou 1999:25–35). I kampen om Dimotiki möttes brytningen mellan det gamla och det nya.

Samtidigt som alltså Grekland var ekonomiskt och politiskt beroende av de stora europeiska makterna hade en spänning ackumulerats på den kulturellt-ideologiska nivån som gällde relationerna mellan Grekland, som gjorde anspråk på ett stort kulturellt arv, och Europa. Ställningstaganden skedde i fältet mellan två extrema positioner. Å ena sidan den som vände ryggen åt Europa, övertygad om att Europa inte hade någonting att bjuda på denna nivå. Man ville bygga enbart på den egna identiteten med inslag från det gamla arvet. Å andra sidan den position som ställde sig positiv till Europa och den modernisering i västeuropeisk riktning som hade börjat och som man ville skulle fortsätta. En avgörande kraft för denna senare ståndpunkt utgjordes av tidskriften *Techni* (1898–1899).

Samhällsvetenskaperna följde med i denna modernisering. Grekiska intellektuella, som studerade vid olika europeiska universitet, huvudsakligen i Tyskland, eller som bodde permanent i olika europeiska länder var viktiga aktörer i den processen. Eftersom man antog att det inte fanns något i Grekland att bygga på, var fältet öppet för olika riktningar och idéer. Sociologin stod mellan de två extrema positionerna och förflyttas parallellt med den borgerliga klassens strävan efter dominans och dess senare konsolidering.

Sociologin i Grekland: Ett projekt utan kontinuitet

Förutsättningar

Under perioden 1907–1936 förelåg i Grekland flera förutsättningar (jfr Wagner 2001:9–11) för att etablera en ny vetenskap – sociologin: vetenskapliga föreningar, tidskrifter, teoretiska artiklar, diskussioner, olika förslag till avgränsning av studieobjektet och syfte med den producerade kunskapen samt slutligen institutionalisering av ämnet genom inrättandet av universitetsprofessurer. Den första professuren i sociologi inrättades 1929 och den andra 1933 och detta föregicks – liksom i andra länder – av olika frivilliga initiativ. Men förändringar i de institutionella villkoren ledde till avbrott i sociologins utveckling i Grekland.

Organisatoriska former

Sociologiska Förbundet

Sociologiska Förbundet är den första sociologiska sammanslutningen i Grekland och den bildades 1908⁴. Förbundets tidskrift hette *Tidskrift för samhälls- och juridiska vetenskaper* (redan i den första artikeln i första numret, 1908, finns en referens till Max Weber). Medlemmarna i förbundet kom från olika vetenskaper och hade olika intressen. Detsamma gäller även andra sociologiska förbund vid denna tid, t.ex. American Sociological Society (ASA), bildat 1905 (Turner & Turner 1990), eller det tyska. Det som förenade medlemmarna i Sociologiska Förbundet var övertygelsen om att samhällsvetenskaperna – och framför allt sociologin – kunde spela en viktig roll för att föreslå lösningar för att komma till rätta med de sociala frågor och problem som fanns. Flertalet ansåg att sådana reformprogram kunde genomföras huvudsakligen genom att använda statsmakten, något som sammanhänger med deras engagemang i politiken.

Detta praktiska intresse ledde i andra länder till ett sökande efter empiriskt orienterade ansatser av olika slag. I USA utvecklades t ex en grov empiricism och i Wien utvecklades efter första världskriget en sociologisk ansats i riktning mot ”social engineering” (Neurath 1919 och 1932 i Neurath 1973). Men i Grekland ledde intresset för konkreta frågor och problem huvudsakligen till teoretiska diskussioner som var relaterade till någon ideologi, såsom nationalistiskt-konservativa, liberal-reformistiska eller socialistiska ideologier. Den ideologi som präglade Sociologiska Förbundets stadgar var reformistisk socialism och marxism⁵. Det var inte någon tillfällighet att bildandet av Sociologiska Förbundet i Grekland spreds som nyhet i det tyska socialdemokratiska partiets tidning *Vorwärts* (december 1908 och januari 1909).

Det viktigaste problemet som krävde lösning och engagerade medlemmarna i Sociologiska Förbundet var *språkfrågan*.

Den ideologiska och politiska karaktären hos denna första sammanslutning – Sociologiska Förbundet – var uppenbar och ett år efter det militära ingripandet 1909 började en differentiering. En grupp av förbundets medlemmar, som kallades ”sociologerna”, bildade ett nytt politiskt parti (Folkpartiet) och spelade en progressiv reformistisk roll inom politiken fram till 1930-talet. Samma år (1910) bildade en annan grupp medlemmar *Utbildningsföreningen* (Ekpaideutikos Omilos) som i språkfrågan

4 Det är vid ungefär samma tid som motsvarande utveckling skedde i flera andra länder. I Frankrike skedde det 1894, USA 1905, Österrike 1907 och i Tyskland 1909 (Max Weber deltog i bildandet av denna sammanslutning och sedan dess accepterade han att kallas sociolog. Men i Tyskland fanns redan från 1872 en bredare sammanslutning, *Verein für Socialpolitik*. Se Wagner 2001:10).

5 I andra artikeln av Sociologiska Förbundets stadgar står att ”Förbundet ska sträva efter att följande politiska principer erkänns: a) Statens syfte är att försäkra och förbättra goda villkor för alla samhällsmedlemmars utveckling. b) Eftersom detta mål inte kan genomföras helt om inte produktionsmedlen socialiseras och rikedomerna fördelas i enlighet med vars och ens behov, så måste organiseringen av ekonomi och politik gradvis förändras så mycket det går, oberoende av den skada som detta kan vålla några individers eller klassers intressen. c) För att detta ska kunna genomföras är det nödvändigt att de arbetande organiseras i ekonomiska förbund och i ett eget politiskt parti”. (Noutsos 1991: 232–233)

kämpade för Dimotiki och för skolreformer. Det sågs som nödvändigt med en om- eller nyorganisering av det gamla Sociologiska Förbundet i en mer stringent vetenskaplig riktning. 1916 omvandlades det till *Samhällsvetenskapliga Förbundet* och en annan tidskrift gavs ut, *Tidskrift för Samhälls- och politiska vetenskaper*. Den centrala gestalten i organiseringen av de två förbunden och Folkpartiet var Papanastasiou som först studerade i Berlin, med Schmoller, Wagner och Simmel som lärare, och senare i London. Från 1920-talets början ökade Samhällsvetenskapliga Förbundets verksamhet och dess inflytande inom det akademiska livet och i politiken var stort. Det är inte klart om insatserna från förbundsmedlemmarna var viktigare inom akademien än inom politiken och i den statliga administrationen vad gällde att modernisera landet. Men klart är att för båda förbunden dominerade den sociala problematiken som uttrycker ett samband mellan sociologi och politik: genomförandet av institutionella reformer i en bestämd riktning (en reformistisk modernisering) förutsätter en vetenskaplig analys som ger preciserad kunskap om möjligheter och villkor för en tillämpning. Och det är denna praktiska orientering mot reformer som avbryts genom sociologins utveckling i slutet av 1920-talet.

Sociologin inom universitetet

Under perioden 1920–1930 inrättades ett nytt universitet i Salonika (1925) och två nya högskolor i Aten, Handelshögskolan (1920) och Panteios Högskola för Samhällsvetenskaper (1930). Det är med detta som sociologin kommer in i universitetens lärosalar, först tillsammans med andra ämnen. Den första universitetsprofessuren i sociologi inrättades 1929 i Salonika och den fick Eleftheropoulos⁶. Samma år började Kanellopoulos undervisa på Atens universitet, som docent inledningsvis och från 1933 som professor.

Men ämnet sociologi värnades inte kontinuerligt på universitetet utan dess ställning kom att präglas av avbrott och beroenden av de politiska vindar som blåste. Diktaturen (1936) tålde inte oliksinnade intellektuella och ännu mindre sociologer⁷ och allra minst marxister. Kanellopoulos avgick från sin tjänst 1935 och 1937 fick han order att lämna Aten och vistas på en liten ort på landsbygden under polistillsyn. Samma år avsattes också Eleftheropoulos.

Tidskrifter

De två tidskrifter, som nämndes tidigare och som var organ för de två förbunden, blev ganska kortlivade. Men en stor mängd andra tidskrifter gavs ut. Det är framförallt tre av dessa som återspeglar utvecklingen av den sociologiska debatten i Grekland: *Noumas* (1901–1931) samt *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* (1921–70) som blev

6 A Eleftheropoulos föddes i Konstantinopel 1873. Han blev docent 1896 och professor i Zürich 1914 och i Salonika 1929. Han hade en rik produktion inom filosofi och sociologi.

7 Sociologin skulle återkomma i Grekland i slutet av 1950-talet. 1959 bildades Nationellt Center för Social Forskning (EKKE) och på 1960-talet inrättades en professur på Panteios Högskola för Samhällsvetenskaperna. Men med militärjuntans maktövertagande 1967 började nya äventyr för sociologin i Grekland.

det nya Förbundets tidskrift och *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori* (1928–40), båda med tydliga influenser från Tyskland.

Marxism versus nykantianism

Marxism är vetenskaplig sociologi

Georgios Skliros⁸ bok *Den sociala frågan*, som publicerades 1907, anses vara startpunkt för sociologin i Grekland. Han introducerade marxismen som sociologi, och gjorde en analys av det grekiska samhällets klasstruktur och historia liksom av aktuella problem – som språkfrågan. Boken bidrog till att Sociologiska Förbundet bildades (1908) och till dess socialistiska tendens. Med anledning av bokens utgivning började en livlig debatt i tidskriften *Noumas*, där mer än 26 artiklar och flera sekundära inlägg kretsade kring Skliros åsikter under 1907–1909. Det som är av intresse här är följande: 1) Alla som deltog i debatten hade studerat i Tyskland och sex av dessa bodde permanent utomlands⁹ 2) Debatten pågick mellan två grupper, vilka själva benämnde sig ”nationalister” respektive ”socialister” 3) Det centrala temat är språket och båda grupperna är positiva till införandet av Dimotiki, åtminstone i grundskolan. 4) I debatten är det den naturvetenskapliga modellen som aktualiseras både i en marxistisk och i en instrumentalistisk form.

Skliros driver i boken (1907) ett antal teser, som han senare förtydligar i olika artiklar under 1907 och 1908 samt i sin sista bok 1919 (Skliros 1977, Skliros 2000: 12–16, Stavridi-Patrikiou (red) 1976: 41, 144–48):

- Man bör göra en distinktion mellan *subjektiv* och *objektiv* sociologi – det är den objektiva som är vetenskaplig. Skliros avvisar den första, som söker förklaringar och föreslår lösningar för samhällsproblem i idealistiska, pseudo-romantiska ideologier, i människornas vilja, i religiösa och moraliska värderingar. Han accepterar den objektiva sociologin. Objektiviteten garanteras genom a) värde-neutralitet i behandling av materialet och metodtillämpningen och genom b) att tillämpa materialistiska teser i samhällsforskningen.
- Samhället är en helhet. Det existerar och utvecklas enligt sina egna lagar och är oberoende av människors vilja.
- Det finns en åtskillnad mellan sociologi och naturvetenskap beroende på deras olika objekt.

8 Skliros föddes 1878 i Trapezounda i Turkiet och dog i Alexandria 1920. När boken publicerades 1907 var han bosatt i Jena och senare i Alexandria. Han var en intellektuell ur den tidens stora grekiska diaspora.

9 En av dem var K Hatzopoulos (1868–1920) som under en stor del av sitt liv bodde i Tyskland (1900–1914). Han var medlem i styrelsen av Samhällsvetenskapliga Förbundet. I debatten 1907–1909 deltog han med sju artiklar med stöd till Skliros ståndpunkter. Han översatte också *Det kommunistiska manifestet* till grekiska (1908) och det utgavs i sin helhet 1913. Han var också utgivare av tidskriften *Techni* (1898) och verksam som poet, romanförfattare och översättare av bland annat Ibsen, Strindberg och Gustaf af Geijerstam.

- Naturvetenskapernas metoder kan tillämpas även inom sociologin – med undantag av experiment.
- Den sociologiska forskningen bör stödja sig på observation och syfta till orsaksförklaringar och förutsägelser.
- Det sociala fältet bör avgränsas från nationen. Och därmed skiljer sig de sociala problemen från de ”nationella problemen”. Då kan Skliros och andra definiera om språkfrågan från ett nationellt problem till ett klassproblem. För Skliros är språkproblemet ett uttryck för samhällsstrukturen och klassrelationsproblem i koncentrerad form. Han uppmanar ”*lingvister att bli sociologer*” om de vill lösa språkproblemet.
- Den historiska materialismen är ett exempel på den objektiva sociologin. Skliros betraktar den som den sociologi som ”... står ett sant objektivt sociologiskt system närmast”.

Skliros ser även en del av den icke-marxistiska sociologin som objektiv. Hans nära vän Hatzopoulos uppfattar sociologi som en speciell vetenskap, oberoende av filosofin, och ser att grunden för den nya vetenskapen har lagts av franska, engelska och nordamerikanska sociologer. Hatzopoulos nämner inte Marx.

Om man väljer att kalla Skliros sociologi (och andra marxistiska bidrag fram till 1920) för *pro- eller metasociologi* hänger samman med om man accepterar marxismen som sociologi eller ej. Förhållandena mellan marxism och sociologi är mycket komplicerade och jag tänker inte gå in på detta. Inte heller tänker jag här gå in på Skliros sista bok (1919), som går utöver marxismen mot sociologin, så som han uppfattar den. I denna bok betonar Skliros om sitt bidrag (2000:16–17) att ”det är tre tjänster som vi har skänkt vårt samhälle: objektiv sociologi, marxistisk ideologi eller upplysning samt bidrag till arbetarrörelsen /betonande nödvändigheten av ekonomisk och politisk organisering, TC/. Vi tror att inte ens våra fiender kan förneka det”.

Trots att Skliros arbete hade påverkat många intellektuella (huvudsakligen marxister) lyckades det inte skapa någon tradition eller riktning inom sociologin. Å ena sidan ville sociologin, så som den utvecklades på 1920- och 1930-talen, avföra marxismen från dagordningen. Man ville introducera och bygga vidare på den klassiska – huvudsakligen tyska – sociologin, ty den passade bättre inom universitetets institutionella ramar och i den modernisering som utvecklades i Västeuropa. Å andra sidan anslöt sig det nybildade kommunistiska partiet (1919) till den Tredje Internationalen, och tillämpningen av dess teoretiska och praktiska revolutionära linje lämnade inget utrymme för sociologiska analyser och ännu mindre för reformer eller en syn på utveckling som var besläktad med den Andra Internationalens. Skliros sociologi förlorade i inflytande.

Den tyska sociologin mot marxismen

Under perioden 1920–36 är explosionen av olika sociologiska och samhällsvetenskapliga texter påtaglig i Grekland. Detta kan karaktäriseras som en för-paradigmatisk period, med Kuhns terminologi. Det handlar om översättningar, introduktioner och presentationer av flera olika sociologiska perspektiv. Andra bidrar till att tillgänglig-

göra verk av Alfred Weber, Tönnies, Oppenheimer, Simmel, Kohler, Pareto, Sombart, Duguit, Loria m fl samt naturligtvis Marx, Durkheim och Max Weber för en grekisk läsekrets. Sociologin introduceras som sagt även i universitetens lärosalar av yngre vetenskapsmän redan innan den institutionaliseras formellt 1929.

I det här sammanhanget är insatserna genom *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* och genom den ansvarige utgivaren (Kalitsunakis) själv ovärderliga. Kalitsunakis bidrar med artiklar och översättningar och han populariserar kateder-socialismens idéer. Och det är ingen överdrift att påstå att ”*Arkivet* var garant för vetenskaplig information och vetenskaplig kritik /.../ som sedan dess inte har förekommit i någon tidskrift i Grekland” (Lambiri-Dimaki 1987: 21). I tidskriftens mångfald av teoretiska och metodologiska artiklar, speciella analyser, rapporter från seminarier, recensioner och information om nyutkomna böcker inom och utom landet ser man hur den ursprungliga ambitionen att skapa en sociologi som skulle bidra till både modernisering genom reformer och till socialpolitiken lever vidare. Men så småningom tonar denna riktning bort och en annan riktning träder fram. Den är mer teoretisk, filosofisk och kultur-ideologisk och den är a) kritisk mot marxismen och socialismen, b) positiv till den klassiska tyska sociologin och c) startar en ny tidskrift *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori*.

Debatten om ”marxismen som sociologi” intensifieras

Icke-marxister kritiserade sammanflätningen av sociologi och marxism. I kampen kom dessa att ta till nykantianism och särskilt Rickert, som karaktäriseras som ”den största av de moderna tyska filosoferna” (Th Tsatsos 1929:14), samt den tyska sociologin. Man betonar de positiva förhållandena mellan Rickert och Max Weber och antar att Max Webers inställning till Marx är helt negativ (Theodorakopoulos 1980:47).

Redan i det första numret av *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* (1921) kritiserar en skribent (Haritakis 1921:22) sociologerna för deras ensidiga fokuserande på ”arbetarfrågan”, vilket han ser som en följd av sociologernas marxistiska utgångspunkter. Han rekommenderar för översättning klassiska texter av nykantianer som Cohen, Natorp och Stammler. Hans egen artikel om ”Alfred Webers idéer och den nygrekiska kulturen” ser han också som ett bidrag till utvecklingen av den icke-marxistiska sociologin.

Kanellopoulos tar på sig uppgiften att i flera texter (1929, 1930, 1933 m fl) avslöja många intellektuellas uppfattning att den historiska materialismen är ”den enda sanna och objektiva vetenskapen”. Han skrev även en hel bok om Marx (Kanellopoulos 1931/1994). Han grundar sin argumentation på Werner Sombarts arbete och på austro-marxisterna. Hans kritik gav näring till extrema positioner i den pågående debatten i Grekland. En annan ”heidelbergare” betonade t ex att ”nästan alla som representerar sociologin i Grekland kallar sig själva marxister och rör sig vetenskapligt och moraliskt på den lägsta förenklingsnivån i Marx teori”, medan däremot Kanellopoulos arbete visar ”ideokratin” överlägsenhet (Th Tsatsos 1929:14–15). Omsvängningen i riktning mot den tyska sociologin sammanfaller i tiden med att sociologin institutionaliserades på grekiska universitet och att flera som får universitetstjänster

har studerat i Tyskland. Flera som hade studerat i Heidelberg träder också fram som en grupp runt tidskriften *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori*.

Rickert och Max och Alfred Weber

Kanellopoulos verk utgör det viktigaste bidraget till den grekiska sociologin under perioden 1926–36. För honom stammar sociologin ur den tyska romantiken. Han ser Simmel, Tönnies, Max Weber och Leopold von Wiese som sociologins grundare och han ägnar artiklar, kapitel och t.o.m. böcker åt att introducera och kommentera deras arbeten. Han kritiserar det mesta som skrivs av icke-tyska sociologer. Från 1926 och därefter finns inte någon text av Kanellopoulos som inte refererar till åtminstone en av bröderna Weber. Han introducerar och bygger vidare på Max Weber och Alfred Weber i sina metodologiska arbeten respektive i sina kultursociologiska och historiska arbeten.

Kanellopoulos använder Alfred Webers begreppspar andlig *kultur* och teknisk *civilisation*. Detta begreppspar gör det möjligt att avvisa alla teorier från Saint-Simon, Comte och Spencer till Marx som ensidiga – de ser världshistorien som en progressiv utveckling genom olika stadier utifrån vetenskaplig kunskap och teknologi. Kanellopoulos anser att begreppsparet möjliggör en tredje, överskridande position mellan idealism och materialism, men jag anser att detta är en naiv uppfattning. Han tar inte hänsyn till att poängen är vilken av dessa två som är bestämmande i konkreta analyser. Alfred Weber ger prioritet till den andliga kulturen. Aron lyfter t o m fram Alfred Webers aggressivitet gentemot teknologin (Aron 1964:51). Kanellopoulos gör som Alfred Weber, ger prioritet till kulturen.

Kanellopoulos betonar att han skiljer sig från Rickert på samma tre punkter som Max Weber gör. 1) Han accepterar att distinktionen mellan natur- och samhällsvetenskaperna grundar sig på kunskapens formella karaktär (i enlighet med Windelband 1915:226–247) och inte på skillnaden i objektet som Rickert antar. 2) Han accepterar, i likhet med Max Weber, möjligheten att generalisera i samhällsvetenskaperna och användning av idealtyper. 3) Valet och utformningen av forskningsobjektet sker i enlighet med forskarens värden (Kanellopoulos 1929/1993:11–12, Max Weber 1904/1977). För Rickert gäller det att relatera fakta till de värden som dominerar under den beforskade perioden.

Kanellopoulos har betecknats som i första hand socialfilosof och i andra hand som analytiker, med verk av hög kvalitet och stor betydelse (Becker 1961:1096–1098). Jag själv ser Kanellopoulos arbete huvudsakligen som kultursociologi. Karaktäristiken ”socialfilosofi” stämmer rent generellt bra överens med hur sociologin utvecklades i Grekland denna period. Varken Kanellopoulos eller någon annan sociolog i Grekland gick vidare till någon empirisk tillämpning eller analys (Kyrtsis 1996, Lambiri Dimaki 1987).

Tidskriften Arkiv för filosofi och vetenskapsteori

Tidskriften *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori* (1928–40) sökte alltså införa och utveckla nykantianismen i Grekland. Redaktionskommittén ser sin tidskrift som en

fortsättning av Heidelberg-andan och främst Rickert. Tre av de fyra medlemmarna i redaktionskommittén hade doktorerat i Heidelberg under 1920-talet och blev senare professorer vid Athens universitet. Den ene (Theodorakopoulos) hade skrivit sin avhandling om *Platons Dialektik des Seins* (1927) med Rickert som handledare och hans avhandling publicerades i en serie som Rickert och Hoffmann var ansvariga för. Den andre (Kanellopoulos) var medlem av det *Tyska Sociologiska Förbundet* efter förslag av Tönnies och von Wiese. Den tredje (K Tsatsos) var en nykantiansk filosof. Under den period som intresserar oss här var han aktiv deltagare i debatten med artiklar och två böcker om problem angående rättstolkning (1932) respektive Kants socialfilosofi (1935). Den fjärde medlemmen (Tsamados) hade översatt Natorps bok *Platos Ideenlehre* (1903) till grekiska (1929). I första numret av tidskriften är den första artikeln skriven av den vid det laget ålderstigne Rickert med titeln "Grekernas eviga ungdom" och den andra artikeln är skriven av Frank med titeln "Den grekiska idén".

Dessutom kom efter några år Max Webers "Vetenskap som yrke" ut i *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* (1933–34) i grekisk översättning och med en lång introduktion av översättaren, en framstående filolog (Sikoutris). Där har också Platons idéer en betydande position för vetenskapens utveckling i Europa.

Jag nämner dessa detaljer för att belysa riktningen i det andliga klimat, som *Arkiv för filosofi och vetenskapsteori* försökte skapa. Deras syfte var att lyfta fram att relationerna mellan Grekland och Europa, särskilt Tyskland, inte är ensidiga från Europa till Grekland – i kommunikationen hade båda parter något att bidra med.

Detta innebar att relationen mellan filosofi och sociologi, som den kom att utformas av redaktionskommittén och gruppen som formades runt den, inte är en relation mellan epistemologi och en specifik vetenskap – sociologin eller samhällsvetenskaperna mer allmänt –, som man kanske kunde väntat sig av dessa personer som studerat Windelband och Rickert på ort och ställe i Tyskland. Det är snarare (med några undantag) en blandning av platonism, nykantianism (med påverkan från Jaspers) och en rejäl dos romantisk ideologi i Stefan Georgs och Friedrich Gundolfs tappning.

Speciellt hos Kanellopoulos är det romantiska draget starkt. Även språkproblemet angriper han med begreppsparet rationalism-romanticism och ser i Dimotiki den organiska kontinuiteten av folkets kultur medan anhängare av rationalism och modernitet tilldelas en instrumentalistisk uppfattning om språket där Dimotiki blir ett medel för politiska och klassmässiga syften. Den romantiskt-filosofiska ram man rör sig inom öppnar vyer mot det förflutna, mot begynnelsen, den ständiga närvaron av den grekiska andan i den västliga kulturen – inte minst den tyska. Man bidrar alltså inte till moderniseringssträvandena så som majoriteten av Samhällsvetenskapliga Förbundets medlemmar och *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper* gjorde, utan till att forma en konservativ ideologi som på olika sätt genomträngde kulturella verksamheter och den ideologiska statsapparaten.

Men samtidigt minskade denna kulturideologiska inriktning dessa personers möjlighet att se det som i andra länder ledde till att sociologin utvecklades till en empirisk vetenskap. För redaktionskommittén och gruppen runt den fullbordades sociologin med klassikerna. De kunde inte se (eller värdera) sociologins utveckling efter

dessa klassiker. De lovprisar Tönnies, Simmels, Max Webers och Alfred Webers verk. Så sent som 1980 deklarerar Theodorakopoulos att sociologin med dessa verk gav det bästa som den kunde åstadkomma. Man kunde inte se att dessa verk utgjorde en av flera varianter eller alternativ av sociologin och inte heller sökte man se de historiska begränsningarna i dess värdemässiga och metodologiska grunder.

Man såg inte att med de tyska klassiska sociologernas verk avslutades mer än ett sekels romantiska reaktion mot upplysningen och att denna sociologi inte svarade mot den nya formen och dynamiken hos industrikapitalismen och nationalstatens nya roll från 1930-talet och framåt.

Avslutande sammanfattning

Sammanfattningsvis fanns det alltså förutsättningar under perioden 1907–36 att etablera sociologin i Grekland – akademiska föreningar, professurer, sociologiska tidskrifter, teoretiska artiklar, praktiska reformambitioner – men tillfället gick förlorat.

Under denna period utvecklades sociologin i två etapper. Den första var parallell med borgerlighetens strävan efter dominans där marxister och vänsterradikala intellektuella samarbetade med liberaler för stegvisa reformer och för att ge lösning på konkreta problem (som språkproblemet). För en del intellektuella framträder marxismen och sociologin som identiska, för andra är sociologin tvärvetenskapligt förbunden med framförallt ekonomi men även andra samhällsvetenskaper. Alla antog ett samband mellan vetenskap och socialistisk reformism. Under den andra etappen, från 1920 framåt, följer sociologin med i borgerlighetens försök att förstärka och konsolidera sin makt genom institutionella reformer i den högre utbildningen och med en konservativ kultur-ideologisk prägel. En ny sociologisk riktning framträder som försökte dels att bekämpa marxismen, dels att bidra till att överbrygga de spänningar som fanns på kultur-ideologisk nivå mellan inhemska bidrag och de nya som kommer från Europa. Det är en ny hållning som lyfter fram inhemska produktion och får sitt främsta uttryck i trettioalisternas litteratur.

Förutsättningarna för att etablera sociologin fanns som sagt i Grekland men tillfället gick förlorat. Hindrande faktorer såsom institutionell och politisk instabilitet, ideologiska engagemang, personliga ambitioner osv ledde till en förskjutning av sociologernas intressen främst mot en teoretisk och kultur-ideologisk nivå och för att tillgodose undervisningsbehov vid universiteten. Universitetens syfte var att tillgodose statens behov av att rekrytera utbildade högre tjänstemän. När staten organiserar och har central översyn över intellektuell verksamhet blir det svårt för ett vetenskapligt samhälle att bildas och framförallt att fortsätta att existera.

Denna förskjutning ledde till en brist på intresse för sociologins övriga aspekter – tekniker, metoder, metodologiska tillvägagångssätt – som tillsammans med teori utgör en vetenskap i sin helhet. Kanske är det bl a just bristen på produktion av empirisk kunskap för att lokalisera och bemöta aktuella problem som har bidragit till att det grekiska samhället inte kände något behov av sociologin. Men närvaron av sociologer i den offentliga debatten och politiken har varit mycket påtaglig. Stamatiades, som

var professor i sociologi på Panteios Högskola i Aten i början av 1960-talet, brukade säga att Kanellopoulos (som senare blev politiker) inte är sociolog längre, att sociologin i Grekland förlorade en utmärkt sociolog medan politiken vann en utmärkt politiker. Detta med politiken gäller inte bara Kanellopoulos. Papanastasiou var samtidig samhällsvetare och en framstående politiker och statsminister, Kanellopoulos själv var statsminister två gånger, K Tsatsos var landets president och flera andra var ministrar. Stamatiades ville på intet sätt förringa Kanellopoulos sociologiska insats utan snarare betona vissa negativa effekter som kan uppstå när man blandar ihop ”Vetenskap/sociologi som kall” och ”Politik som yrke”.

Referenser /med grekiska titlar i svensk översättning/

- Aron, R. (1964) *German Sociology*. New York: The Free Press.
- Becker, H. & H. E. Barnes (1961) *Social thought from Lore to Science 1938/*. New York: Dover Publications.
- Coniavitis, T. (2011) /Max Webers mottagande i Grekland/ I Antonopoulou & Chiotakis (red) /*Vår moderne Max Weber*/. Aten: Nisos.
- Haritakis, G. (1921) /Alfred Webers idé om kultur och den nygrekiska kulturen i *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper*/, vol. 1, nr 1, 1921.
- Kanellopoulos, P. (1993, 1994, 1995,1996) /*Samlade sociologiska verk*, vol. 1,2,3 och 4/. Aten: Jallelis.
- Kanellopoulos, P. (1980). /*Heidelberg. Våra andliga bands gyllene knut*/. Aten: Sakkoulas.
- Kyrtsis, A.A. (1996) /*Sociologiska tankegångar och moderniseringsideologier i den grekiska mellankrigstiden*/. Aten: Nisos.
- Lambiri Dimaki, I. (1987) /*Sociologin i Grekland idag*/. Aten: Papazisis.
- Neurath, O. (1973) *Empiricism and Sociology*. Boston: Reidel.
- Noutsos, P (1991) /*Det socialistiska tänkandet i Grekland/ (Vol. II: Del 1)*. Aten: Gnosi.
- Parsons, T. (1968) *The Structure of Social Theory 1937/*. New York: The Free Press.
- Skliros, G. (2000) /*Hellenismens problem i dag*/. Katerini: Mati.
- Skliros, G. (1977) /*Verk*/. Aten: Epikairoita.
- Stavridi-Patrikiou, P. (1999) /*Språk, utbildning och politik*/. Aten: Olkos.
- Stavridi-Patrikiou, P. (red) (1976) /*Noumas*/. Aten: Hermes.
- Theodorakopoulos, I. (1980) /*Mitt älskade Heidelberg*/. Aten.
- Tsatsos, Th. (1929) /P Kanellopoulos. Kritik av Sociologiska Teorier i *Arkiv för ekonomi- och samhällsvetenskaper*/, vol. 9 nr 3.
- Tsoukalas, K. (1969) *The Greek Tragedy*. Harmondsworth: Penguin.
- Turner, P. S. & H. J.Turner (1990) *The Impossible Science*. London: Sage.
- Wagner, P. A. (2001) *History and Theory of the Social Sciences*. London: Sage.
- Weber, M. (1977) ”Samhällsvetenskapernas objektivitet” (1904) ur *Vetenskap och Politik* Göteborg: Korpen.
- Windelband, W. (1915) ”Historia och Naturvetenskap”. Ur *Preludier* Stockholm: Bonniers.

Författarpresentation

Thomas Coniavitis, numera professor emeritus, blev fil dr 1977 och docent 1985 i Uppsala. Han var verkställande direktör i Foundation for Mediterranean Studies i Aten 1985–88 och från 1986 professor vid Panteion universitetet i Aten. Han var gästprofessor vid Stockholms och Örebro universitet vid flera tillfällen. Forskningsintresset har främst gällt sociologisk teori och metodologiska frågor. På svenska finns bl a böckerna *Irrationalitet och Rationalitet. Max Weber – Georg Lucács: en uppgörelse* (1977) och *Metodologisk pluralism: Till kritiken av den existerande sociologin* (1984).